

čistoty, tak že se rozdrobily a transformovaly v nové pospolitosti — národy. Není proto exaktní, jestli pojem rasa se stotožňuje, jak se někdy činí, s pojmem národ resp. skupinou národů sobě blízkých. Rasa jest produkt čistě přirozený, národ produkt kultury a dějin. Z toho důvodu členové téhož národa mohou vykazovati prvky rasově různé (na př. Maďaři, Rusové).

Učení o rasách bylo často sfruktifikováno v politických a právněfilosofických teoriích, dokonce i v politické praxi. Tak (zejm. vlivem rasové teorie Gobineauovy) konstruována protiva ras vyšších a nižších, a z toho vyzovován nárok prvých na kulturní a politický primát, jímž pak bývala odůvodňována jejich expansivní a imperialistická politika. Tímto názorem podložen byl i předválečný německý imperialismus. Dnes princip „rasové čistoty“ tvoří někdy východisko politického programu nacionalistických stran, jako je tomu u německé strany nár. soc. Program této strany žádá systematické pěstění rasy v tom smyslu, aby v německém člověku byly zesíleny veškeré ušlechtilé prvky jeho rasy a eliminovány živly ras cizích. Následkem toho plná občanská práva dává jen příslušníkům německé krve.

Do právní filosofie zasahuje učení o rasách zejména ethnologickou teorií Gumpłowiczovou. Dle G. dějiny jsou v podstatě určovány pohybem ras, kterého produktem je tudíž i stát. Původ státu, jehož jednu složku tvoří vrstva vládnoucích, druhou vrstva ovládaných, dlužno hledati v střetnutí se ras: rasa, která z tohoto střetu vyšla jako vítěz, reprezentuje třídu vládnoucí, rasa podmaněná vrstvu ovládanou. Nerovnost, která tím vzniká, je sankcionována právním řádem, který je tudíž dán v zájmu vrstvy vládnoucí a k podrobení ovládané. Tato teorie byla propracována a v různých podobách vzdělávána sociology (Ratzenhofer), politiky i právníky (Vaccaro).

Po světové válce vlivem sebeurčovacího principu dostalo se rasám ochrany právem mezinárodním, a důsledkem toho pak i právem státním, v rámci ochrany menšin. Mírovými smlouvami vyšly ze světové války převzaly povinnost k ochraně ras státy poražené (vyjma Německa); řada dalších států a sice Polsko, Československo, Rumunsko, Jugoslavia a Řecko, vzala na sebe též závazek t. zv. menšinovými smlouvami uzavřenými s čelnými mocnostmi spoj. a sdruženými. Dle všech těchto smluv

(mírových i menšinových) přejímá stát k ochraně zavázaný vůči příslušníkům které koliv rasy,

a) pokud jsou obyvateli státu: povinnost poskytnouti jim úplnou a naprostou ochranu života a svobody (srov. čl. 63, I., mír. sml. St. Germ.; čl. 55, I., trian., čl. 50, I., neuillské, čl. 38 laussan., čl. 2, I., malé sml. St. Germ. a korresp. články smluv s Pol., Rum., Jugosl. a Řeckem);

b) pokud jsou státními občany: povinnost zaručiti jim rovnost před zákonem a požívání stejných práv obč. a polit. (čl. 66, I., mír. sml. St. Germ., čl. 58, I., trian., čl. 53, I., neuillské, čl. 7, I., malé sml. St. Germ. a korresp. články úmluv s Pol., Rum., Jugosl. a Řeckem).

Podobné závazky k ochraně ras převzaly některé státy deklaracemi učiněnými vůči Společnosti Národů (na př. Albanie deklarací z 2. X. 1921) a individuálními smlouvami (na př. Gdaňsk smlouvou s Polskem z 9. XI. 1920).

Ani mezinárodní smlouvy (resp. deklarace) ani zákonná ustanovení na základě nich vydaná (u nás v úst. list. v § 106, 128, 130) nepodávají však vymezení pojmu rasa a rovněž neurčují rozdíl mezi menšinou rasovou a ethnickou.

Literatura.

Eleutheropulos: „Soziologie“, 1923; Gumpłowicz: „Der Rassenkampf“, 1882; Le Fur: „Races, nationalités, états“, 1922; Lucien-Brun: „Le problème des minorités“, 1923; Matiegka: „Všeobecná nauka o plemenech“, 1929; Vaccaro: „Le basi del diritto e dello stato“, 1893; srov. též Ottův Slovník naučný, VI., str. 792 n.

Bohuš Tomsa.

Reálky

viz Školství.

Receptce.

Povšechně rozumí se r-í do jisté míry aspoň vědomé převzetí určitého práva (jeho obsahu) z jednoho právního řádu do jiného, při čemž možno pojmu právního řádu rozuměti ve smyslu velmi širokém a neurčitém, asi jako synonymu „právních poměrů“. Podobně, jako pojem právní kontinuity (viz heslo Kontinuita právní) chápán jest zde i pojem r. ve smyslu historicko-právním. Historicko-právní, tedy konkrétní či obsahové hledisko převládá tu tou měrou, že r-í jako takovou rozumí se

často zcela konkrétní historická událost, totiž dejinný proces r. římského práva do jiných národních práv, zejména práva německého. Při tom rozeznává se někdy mezi teoretickou a praktickou r-í a rozumí se onou přesvědčení, že římské právo má nárok na platnost v Německu, kdežto touto rozumí se skutečné prosazování římsko-právních zásad v praktickém životě právním (Künssberg v Handwörterbuch der Rechtswissenschaft, V., str. 128).

R. jakožto historické faktum, které znamená, že v právu určitého národa, území, státu a pod. vyskytnou se prvky z práva cizího, vědomě do něj převzatého (recipovaného), jeví se tradičnímu názoru jako jeden z „pramenů“, ze kterých se domácí právo napájí (viz k tomu heslo Prameny právní) a patří právě k nejdůležitějším úkolům právní historie, aby zjistila, na kolik obsah určitého právního řádu jest takto převzat (recipován) z tohoto pramene a na kolik z pramenů jiných.

Neurčitost pojmu práva (roz. objektivního), do kterého se recipuje, a práva, které bylo recipováno, způsobuje přirozeně obdobnou neurčitost pojmu r. samotné. Zdá se zde na př., že běžný názor omezuje pojem r. na případy, ve kterých pramen, z něhož bylo recipováno, jest právo kdysi a někde plativší (t. j. pozitivní) či ještě platné.

Přesnějšiho vymezení nabývá pojem r. teprve tehdy, když jasněji konstruujeme pojem práva, ze kterého, pokud se týče do kterého se recipuje. Toto právo (t. zv. objektivní) musí tvořiti jednotku ve smyslu jednotného právního řádu (normového souboru). Pak jest samostatnost obou právních řádů, recipovaného a recipujícího, logickým předpokladem r., čili jinými slovy: r-í uskutečňuje se právní kontinuita za předpokladu formální diskontinuity obou řádů časově po sobě jdoucích. O „recepti“ římského práva do práva německého lze na př. mluvit jen tehdy, když předpokládáme jednak obě tato práva (právní řády) jako samostatné a jednotné normové soubory; jinak zůstává pojem ten značně plynulým.

Velké historické případy právní r. (r. římského, kanonického atd. práva) jsou zároveň příklady r. sice z velké části vědomé, ale nesoustavné. R-í naveskrz vědomou a tudíž soustavnou jest r., již možno nazvati i autoritativní. Jí dekretuje se vědomým normotvorným aktem více nebo méně hromadné převzetí obsahu cizího právního řádu do vlastního. Pod pojem této autorita-

tivní r. nespádalo by ale na př. pouhé rozšíření platnosti (územní či jiné) určitých norem uvnitř téhož právního řádu, jako když na př. zákonodárným aktem rozšířena byla platnost novely o domovském právu z r. 1896, č. 222 ř. z., platné původně jen pro historické země, na území Slovenska a Podk. Rusi (§ 13 úst. zák. z r. 1920, č. 236 Sb.).

Zmíněný druh autoritativní r. liší se velmi od známých historických r-í, které dějí se pozvolna a nesoustavně. Autoritativní r. nastává naproti tomu naráz jediným pozitivně právním ustanovením zákonodárcovým. Vyskytuje se zejména v dobách politických převratů a vzniku nových států (právních řádů), ač jsou známy i případy autoritativní r. toho či onoho zákona z jednoho do druhého právního řádu (na př. zavedení francouzského code civil do jiných právních řádů). Teoreticky a prakticky pro nás nejvýznamnější případ hromadné autoritativní r. nacházíme v prvním zákoně československého Národního výboru ze dne 28. X. 1918, č. 11 Sb. (viz k tomu Weyr, Soustava čsl. práva státního, II. vyd., str. 55), v jehož čl. II. a III. se praví, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti a že všechny úřady státní, zemské, župní a obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle stávajících platných zákonů a nařízení. Ustanovením, že dosavadní rakouské normy (nebyly to ovšem jen zákony a nařízení) „zůstávají prozatím v platnosti“ a že veškeré úřady mají prozatím úřadovati dle stávajících platných zákonů a nařízení, nastala tedy povšechná recepce obsahu starorakouského resp. uherského právního řádu do nového řádu československého. Podřízení těchto úřadů Národnímu výboru jako nejvyššímu tehdy orgánu jak zákonodárnému tak výkonnému, bylo novum, jímž vyloučení panovníka a dosavadní vlády (rakouská a uherská) ze své dosavadní funkce nejvyšších orgánů výkonných a zároveň tím arcit — byť i nepřímou — zrušena řada dosavadních organizačních ustanovení právních.

Právně politický účel podobných hromadných r-í, které stanoví revoluční zákonodárci v okamžiku, kdy zmocňuje se nová politická moc vlády na určitém území, jest jasný: revoluční činitel, jemuž před rozhodným krokem (politickým převratem) záleží na tom, aby poměry na onom území byly co nejrozháranější, musí

po vítězném převratu dbáti toho, aby tyto poměry co nejdříve se konsolidovaly. Nemůže zejména připustiti sociální a právní rozvrat, který by nastal, kdyby zrušen (odstraněn) byl dosavadní právní řád a na jeho místo nastoupil chaos. Poněvadž pak jest z technických důvodů nemožno, aby v krátké době a v rychlém spádu událostí, jimiž vyznamenávají se všechny politické revoluce a převraty, nahrazen byl tento dosavadní právní řád jiným, který by i obsahově byl novým, dochází ke zmíněné generální r-i, již recipuje se šmahem veškerý obsah starého právního řádu, byť snad leccos z něho povšechným politickým, sociálním a jiným názorům nových držitelů moci nebylo právě sympatické.

Provedenou r-i ve smyslu shora naznačeném zaručena jest jen obsahová identita mezi dvěma různými (samostatnými) právními řády. Představa, že by recipovaná norma i formálně zůstala táž, byla by nesprávná, neboť není na př. možné, aby součást platného právního řádu československého tvořila nějaká norma starorakouská (jako na př. rakouský občanský zákoník z r. 1811). Při r-i dochází nutně k formální transformaci recipované normy, kterážto transformace způsobuje, že s tohoto formálního hlediska jest irrelevantní, odkud bere nová norma svůj konkrétní obsah, jinými slovy: jaký jest „pramen“, ze kterého prýští její obsah (srov. k tomu heslo Prameny právní). Je tedy z uvedených důvodů nesprávné resp. nepřiléhavé znění cit. prvního zákona čl. z r. 1918, č. 11 Sb., pokud se jím stanoví, že dosavadní zákony a nařízení (ovšem nejen tyto, nýbrž vůbec veškeré právní normy) „zůstávají“ v platnosti. Neboť v platnosti zůstati byly by mohly jen dosavadní starorakouské resp. uherské právní normy a nikoliv československé, které vznikly teprve na základě onoho zákona z 28. X. 1918. Dosavadní starorakouské resp. uherské zákony nemohly však „zůstati v platnosti“ v československém právním řádě, který právě citovaným zákonem byl teprve založen. Znění tohoto zákona, pokud stanoví generální r-i starorakouských (a uherských) právních norem, nečiní tudíž patrně náležitého rozdílu mezi obsahovým hlediskem, s něhož se obyčejně institut r. posuzuje, a formálním stanoviskem, se kterého dlužno přesně rozlišovati jednotlivé samostatné normové soubory (právní řády). Než v daném případě jde pouze o nomopojetický poklesek bez dalších juristických

následků. Podobný nomopojetický poklesek shledávati dlužno ve zbytečném výslovném zdůraznění, že dosavadní normy zůstávají „prozatím“ v platnosti, čímž mělo býti patrně naznačeno, že nový zákonodárce hodlá v budoucnosti samostatně vybudovati československý právní řád, t. j. zbaviti ho zejména celého nebo aspoň značné části obsahu, z počátku volky nevolky do něj recipovaného z pramene při nejmenším aspoň politicky málo sympatického, t. j. ze starého rakouského a uherského právního řádu, který byl juristickým reprezentantem státu revolucí zničeného. Takovýto úmysl vítězného revolučního činitele jest sice politicky zcela pochopitelný, avšak výslovně jeho vyjádření nepatří do právní normy. Neboť zde onomu slovu „prozatím“ musí býti rozuměno tak, že chce stanoviti změnitelnost norem s recipovaným obsahem. Tato změnitelnost rozumí se však při právním řádě, který výslovně zbudován jest na povšechné zásadě své změnitelnosti, sama sebou. V právním řádě takto zbudovaném jest pak každá jeho součást (jednotlivá norma) provisorní, t. j. stanovena pouze prozatím. Noetický problém začíná zde na opačné straně, totiž při otázce, zdali v takovém právním řádě jsou vůbec myslitelné nezměnitelné normy (viz k tomu Weyr, Základy filosofie právní, str. 105), což by znamenalo v daném konkrétním případě budoucí nezměnitelnost povšechné recepční normy.

Stanovení povšechné recepční klausule revolučním zákonodárcem činí později zpravidla nutným stanovení obdobné povšechné normy derogací. Ji nacházíme v čl. IX. uvoz. zák. k československé ústavní listině, který zní: „V den ustanovený v I. odstavci článku VIII., pozbývají platnosti všechna ustanovení, která odporují této ústavní listině a republikánské formě státu, dále všechny dřívější ústavní zákony, i když by jednotlivá jejich ustanovení nebyla v přímém rozporu s ústavními zákony Čsl. republiky.“ Tato derogací klausule je sice zajisté povšechná, ne však do té míry, jako obdobná recepční klausule zákona z r. 1918, č. 11 Sb. Její povšechnost jeví se v tom, že vědomě překročuje derogací mez plynoucí z věty *lex posterior derogat priori* a že k tomuto účelu užívá obrátů dost obecných a tudíž neurčitých jako jest jednak obrát „republikánská forma státu“, jednak pojem „ústavních zákonů“, při čemž zůstává nerozhodnuto, v jakém smyslu se zde užívá tohoto terminu (zda

ve smyslu hmotném nebo formálním; viz Weyr-Neubauer, Ústavní listina Čsl. republiky, str. 13). Poněvadž by se ale samo sebou, t. j. následkem věty *lex posterior derogat priori* rozumělo, že počátkem platnosti ústavní listiny zároveň pozbývají platnosti všechna dřívější ustanovení, která jí odporují, spočívá význam čl. IX. právě v oněch širokých a neurčitých termínech „republikánská forma státu“ a „ústavní zákony“. To, co se zde zrušuje přes to, že není v přímém rozporu s ústavními zákony Čsl. republiky, nýbrž odporuje republikánské formě státu nebo vystupuje ve formě ústavních zákonů, pokud se týče přináležející k normám, které obsahově jako ústavní se jeví, činilo část toho, co bylo dříve, t. j. citovaným prvním zák. ze dne 28. X. 1918, č. 11 Sb., do právního řádu československého recipováno.

František Weyr.

Reciprocita

viz Vzájemnost.

Referendum.

I. Pojem r-a; jeho druhy, funkce a význam. R-em v širším slova smyslu rozumíme instituci, která povolává lid k bezprostřední orgánní činnosti, zejména zákonodárné, vedle parlamentu (zastupitelského sboru). V užším smyslu staví se r. (*Volksentscheid*) v protivu k t. zv. lidové iniciativě (*Volksbegehren*, *Volksinitiative*). R. znamená pak skutečné rozhodování (lidem), kdežto iniciativou rozumí se kompetence lidu vyvolati normotvorné řízení parlamentární nebo jiné, při čemž dělí se zpravidla lid o tuto kompetenci s parlamentem a vládou, pokud se týče hlavou státu. K výkonu této iniciativy vyžaduje se určitý minimální počet občanů, kteří svůj souhlas projevují podpisy. Obsahem iniciativy je vždy závazný návrh, jenž může se týkat buď toho, aby parlament o něm jednal a se usnesl, nebo aby lid sám o něm rozhodl. V tomto druhém případě jde tedy o kombinaci iniciativy s r-em. Doslovně znamená r. tolik, jako „podání zprávy“.

R. jest zpravidla zákonodárná akce lidu (t. zv. zákonodárné r.), avšak myslitelný jest i jiný předmět lidového hlasování než jest zákon jako obecná norma, na př. volba. Zpravidla vztahuje se však pojem

r-a toliko na řízení zákonodárné a staví se tak v protivu k širšímu pojmu plebiscitu. Vždy však předpokládá r. existenci lidového zastupitelstva (lidového parlamentu) vedle lidu samotného jako zákonodárného činitele. Kde takového zákonodárného zastupitelského sboru není, nelze též mluvit o zvláštní instituci r-a, nýbrž o bezprostřední demokracii (viz heslo *Formy státní*). V této bezprostřední demokracii lid nejen hlasováním rozhoduje o zákonodárných podnětech, nýbrž i o nich jedná, radí se, jak tomu bylo na př. v antických bezprostředních demokraciích (starořeckých městských státech). Při r-u hlasuje však lid, t. j. jeho jednotliví členové (občané), pouze o návrhu jako celku slovy „ano“ nebo „ne“.

Rozeznává se r. ante nebo post legem. Při r-u post legem, které jest pravidlem, jde o schválení nebo odmítnutí usnesení zákonodárného sboru. Někdy omezuje se pojem r-a vůbec na tyto případy (viz *Schmitt*, n. u. m., str. 7). Možnost r-a post legem bývá často časově omezena, podobně jako u nás kompetence ústavního soudu ve příčině zrušení obyčejného zákona odporujícího ústavnímu (§ 12 zák. č. 162/1920 Sb.). Politický význam r-a post legem bude různý podle toho, k či iniciativě (popudu) bylo vykonáno. Je-li tímto činitelem na př. přehlasovaná menšina parlamentu, hlava státu nebo snad jedna z parlamentních komor, bude jeho zákrok míti povahu odvolání či rekursu od parlamentu k lidu (srov. Weyr, *Soustava čsl. práva státního*, II. vyd., str. 111) a bude zároveň projevem nedůvěry nebo nelibosti vůči parlamentu. Proto předpisují v tomto případě některé ústavy, že má dojíti k rozpuštění parlamentu a novým volbám, vysloví-li se lid svým hlasováním proti parlamentu a týká-li se toto hlasování zvlášť důležitých zákonů, na př. ústavních.

Podle obsahu zákonů, o nichž se rozhoduje r-em, nebo na které se toto podle ústavy vůbec může vztahovati, mluví se o r-u ústavním (jde-li o rozhodování o ústavě), finančním (jde-li o finanční zákony) nebo jiném.

R. může býti fakultativní nebo obligatorní čili jinými slovy: zákonodárné řízení lidové může býti ovládáno buď zásadou disposiční nebo oficiosní. V prvním případě dojde k lidovému hlasování jen na popud určitých činitelů (lidová iniciativa, vláda, hlava státu, parlamentní menšina, druhá komora atd.), v druhém